

Tak til alle de der gør en indsats for vores sikkerhed

Bagom dronningens kasusvalg

Heegård, Jan; Skafte Jensen, Eva; Schack, Jørgen

Published in:

MUDS - Møderne om Udforskningen af Dansk Sprog

Publication date:

2019

Document version

Også kaldet Forlagets PDF

Citation for published version (APA):

Heegård, J., Skafte Jensen, E., & Schack, J. (2019). Tak til alle de der gør en indsats for vores sikkerhed: Bagom dronningens kasusvalg. *MUDS - Møderne om Udforskningen af Dansk Sprog*, 17, 443-456.

”Tak til alle de der gør en indsats for vores sikkerhed”. Bagom dronningens kasusvalg

Jørgen Schack, Eva Skafte Jensen
Dansk Sprognævn,
Jan Heegård Petersen
Københavns Universitet

En fast tilbagevendende begivenhed i Danmark er dronningens tv-transmitterede nytårstale den 31. december. Talen bliver set af store dele af befolkningen, og borgere såvel som journalister kommenterer flittigt talen i dagene efter begivenheden. I de første dage af januar 2017 bragte pressen da også mange analyser, kommentarer og læserbreve om den tale der blev holdt nytårsaften 2016, men lidt overraskende var det ikke talens indhold der blev flittigst kommenteret, men i stedet et grammatisk fænomen. Dronningen havde nemlig fire gange brugt formen *de* snarere end *dem* i konstruktioner hvor *de* ikke er en del af subjektet. Alle fire gange blev *de* ledsaget af en restriktiv relativsætning; en gang fungerede syntagmet som objekt, de resterende tre gange som styrelse for en præposition (se alle forekomsterne i Kirchmeier 2017). Et af tilfældene er citeret i denne artikels titel, et andet vises i (1):

- (1) Danmark kan ikke fungere uden alle de der gør en indsats i produktionen

Den offentlige debat handlede om sprogrigtighed. Var dronningens brug af *de* korrekt eller ej? Ifølge den traditionelle norm skal man bruge oblik form (altså i de aktuelle tilfælde *dem*) når der tale om et pronomen der ikke fungerer som subjekt, og det gælder dermed også konstruktionen

PRÆPOSITION + PRONOMEN + RELATIVSÆTNING, noget der da også bekræftes i sprogrigtighedsbøger (fx Hansen 1993:57-62). Ikke desto mindre ses og høres *de* i konstruktioner som illustreret af (1) med en vis regelmæssighed, i hvert fald så ofte at såvel sprogrigtighedsbøger som grammatikker har lagt mærke til det. I *Håndbog i Nudansk* (Jacobsen & Jørgensen 2013:126) og i *Grammatik over det Danske Sprog* (Hansen & Heltoft 2011:440) omtales brugen som henholdsvis ”almindeligt udbredt” og ”meget udbredt”. Bedømt på intensiteten af debatten i januar 2017 kunne man få det indtryk at nominativ snarere end oblik form i konstruktioner som den vist i (1) forekommer vældig ofte, og det tilskyndede os til at undersøge om det faktisk var tilfældet. Den ene hoveddel af denne artikel er derfor en afrapportering af en undersøgelse af fænomenets udbredelse i et skriftsprogskorpus og i et talesprogskorpus. Den anden hoveddel består i en redegørelse for hvordan man kan analysere fænomenet. Artiklen har altså dels et kvantitativt sigte, dels et mere kvalitativt.

Undersøgelsen

En af de vigtige forskningsinteresser i dette arbejde er som nævnt selve udbredelsen af fænomenet. Hvor ofte bruges *de* snarere end *dem* i den pågældende konstruktion? Kan man se lignende tendenser ved de andre pronomener der kan bøjes i kasus (altså *jeg* : *mig*; *du* : *dig*; *han* : *ham*; *hun* : *hende*; *vi* : *os*; *I* : *jer*)? Er der en forkærlighed for brugen af *de* ved nogle præpositioner fremfor andre? Spiller relativsætningens opbygning og funktion ind? Og er der forskel på tale og skrift? For at kunne give et svar på disse spørgsmål har vi derfor undersøgt konstruktionen PRÆPOSITION + PRONOMEN + RELATIVSÆTNING. Den konkrete søgestreng er vist i tabel 1.

PRÆPOSITION	PRONOMEN	RELATIVINDLEDER
<i>af, for, fra, hos, med, på, til</i>	<i>jeg/mig, du/dig, hun/hende, han/ham, I/er, vi/os, de/ dem</i>	<i>der, som (der), Ø</i>

Tabel 1: Konstruktionen og de udfyldningsmuligheder der er søgt efter

Vi har undersøgt denne konstruktion i to store korpusser, et skriftsprogskorpus og et talesprogskorpus.

Skriftsprogskorpusset er et avis korpus bestående af tekster fra landsdækkende og regionale aviser fra 2017.¹ Korpusset indeholder ca. 52,5 mio. løbende ord. Talesprogskorpusset består af de transskriptioner af talt dansk der udgør LANCHART-korpusset, der befinder sig ved Sprogforandringscentret, DGCSS, Københavns Universitet (Gregersen, Maegaard og Pharao 2015). Korpusset indeholdt ved undersøgelsestidspunktet foråret 2018 ca. 10 mio. løbende ord. Optagelserne der ligger til grund for transskriptionerne, er optagelser af sociolingvistiske interview, dvs. løst strukturerede interview eller, i enkelte tilfælde, gruppeinterview eller samtaler. Talerne er danskere af begge køn, i alderen 15-70 år, og fra flere egne af landet.²

Begge korpusser giver eksempler på nominativ i den aktuelle konstruktion, om end i varierende grad, hvilket vi skal se nærmere på nedenfor. Eksemplerne i (2) og (3) er fra skriftsprogskorpusset, eksemplerne i (4) og (5) fra talesprogskorpusset.

- (2) Dertil kommer så beløbene fra de, der har betalt via mobilpay
- (3) Men man kan også se bogen som en positiv opsang til alle de, der sidder fast ...
- (4) altså han var sådan en vildbasse han har hørt til de der havde en i hver en havn
- (5) hvor- hvordan med de der sejlede gav det et særligt liv

Talesprogskorpusset indeholder også eksempler som (6) og (7):

- (6) der er et par af de der som sandsynligvis er af min egen alder
- (7) der var måske ikke rigtig nogen af de her du følte talte ligesom dig

¹ Nemlig uddrag af Berlingske 2017, Information 2017, Jyllands-Posten 2017, Kristeligt Dagblad 2017, Politiken 2017, Weekendavisen 2017, Fyens Stiftstidende 2017, Jydske Vestkysten 2017, Nordjyske Stiftstidende 2017, Århus Stiftstidende 2017, Vejle Amts Folkeblad 2017.

² Bl.a. København (fortrinsvis talere med rødder i Nyboder eller bosat på Amager), Køge, Næstved, Vissenbjerg, Odder, Vinderup (ved Struer) og Bylderup-Bov (Sønderjylland).

Eksempler af denne type regner vi for en anden konstruktion end den der er emnet for denne artikel, idet *de* her har et adverbialt *der* eller *her* som adled, ligesom det er tilfældet i fx *Ræk mig lige en af de der/dem der*; *De her/Dem her skal du ikke røre ved* (se også Brink & Lund 1975:668; Jørgensen 2000:167, 188 f.). Funktionen af *der/her* i denne type konstruktioner kan man læse om i Therkelsen (2003ab).

Undersøgelsen

Resultaterne af undersøgelsen, som vi præsenterer i tabel 2, viser først og fremmest to ting: 1) Konstruktionerne med nominativ er ikke hyppige i vores data, 2) nominativ forekommer i vores data kun i 3. person flertal.

PRONOMEN	SKRIFT		TALE	
	NOMINATIV	OBLIK	NOMINATIV	OBLIK
<i>jeg : mig</i>	0	0	0	8
<i>du : dig</i>	0	66	0	2
<i>hun : hende</i>	0	41	0	22
<i>han : ham</i>	0	117	0	66
<i>vi : os</i>	0	358	0	122
<i>I : jer</i>	0	33	0	68
<i>de : dem</i>	136 (3,47 %)	3780 (96,53 %)	11 (0,7 %)	1515 (99,3 %)
Total	136 (3 %)	4395 (97 %)	11 (0,6 %)	1803 (99,4 %)

Tabel 2: Nominativ og oblik kasus i forhold til pronomener og tale og skrift

De forholdsvise få forekomster af nominativ, 3 % for skriftsprog, 0,6 % for talesprog, får virakken afledt af dronningens kasusvalg til at se noget overdrevet ud: Så ofte er det altså heller ikke at vi har nominativ i den pågældende konstruktion. At vi kun ser nominativ ved 3. person pluralis, kan indikere at der er noget særligt grammatisk på spil ved konstruktionen – det ser vi nærmere på nedenfor. En tredje observation er at der er flere forekomster med nominativ kasus i skrift end i tale, betydeligt flere faktisk, og i en sådan grad at der er en statistisk signifikant sammenhæng mellem kasus og tale vs. skrift ($\chi^2(1) = 31,65$, $p = 0,001$). I spontant dansk talesprog, som det optræder i sociolingvistiske interview, følges standardnormen altså ret tæt, og i skriftsproget næsten lige så tæt.

Vi har i vores undersøgelse også set nærmere på om valg af præpositionen skulle spille ind, og det billede der tegner sig, er ikke entydigt. Baseret på en procentvis beregning af andel af nominativ kasus i forhold til oblik kasus for hver præposition i skriftkorpuset, kan vi opstille følgende hierarki for forekomst med nominativ kasus: *for* – *fra* – *hos* – *til* – *med* – *af* – *på*.³ *For* er den procentvist hyppigste præposition med nominativ, men andelen af nominativ kasus med *for* er ikke signifikant højere end antallet af nominativ kasus efter *fra*, *hos* og *til*. Det er den derimod i forhold til nominativs andel for præpositionerne *med*, *af* og *på*. Andelen af nominativ kasus med *af* adskiller sig ikke statistisk signifikant fra andelen af nominativ med *med*, men derimod fra andelen af nominativ med *på*. Vi har ikke nogen plausibel forklaring på dette.

I lyset af undersøgelsens resultater kan det undre at fænomenet overhovedet anses for ”almindeligt udbredt” og ”meget udbredt” når empirisk efterprøvning som den her fremlagte faktisk ikke kan understøtte en sådan karakteristik. Det kan muligvis skyldes at fænomenet er velkendt sproghistorisk. Det er nemlig belagt i kilderne allerede fra midten af 1300-tallet. I (8) vises et eksempel (se også Heltoft 1991:132 og Jensen 2011:173-175):

(8) fore alla the i by bo sammen⁴
 ’for alle de-NOM i by bo sammen’
for alle de der bor i by sammen

Udtømmende søgninger i tekstbasen *Renæssancens Sprog i Danmark* (renæssancesprog.dk) viser at det forekommer hele vejen gennem den periode tekstbasen dækker, dvs. 1500-1700, og andre, senere kilder viser at fænomenet fortsætter frem til nutiden. Konstruktionen kan altså iagttages i ubrudt linje fra 1300-tallet frem til moderne

³ Den procentvise andel for nominativ for de undersøgte præpositioner er (med antal forekomster i parentes): *for* 4,8 % (63), *fra* 4,1 % (6), *hos* 4,1 % (6), *til* 3,3 % (26), *med* 2 % (6), *af* 1,8 % (29), *på* 0 % (0). Forskellene mht. signifikans er: *for* vs. *fra* ($\chi^2(1) = 0,134$, $p = 0,714$), *for* vs. *hos* ($\chi^2(1) = 0,147$, $p = 0,712$), *for* vs. *til* ($\chi^2(1) = 2,757$, $p = 0,968$), *for* vs. *med* (Fisher’s Exact Test (1), $p = 0,037$), *med* vs. *af* ($\chi^2(1) = 0,081$, $p = 0,776$), *for* vs. *af* ($\chi^2(1) = 21,119$, $p = 0,001$), *af* vs. *på* (Fisher’s Exact Test (1) $p = 0,026$).

⁴ Skånske Lov i Stockholm B 69, ca. 1350, som citeret i Jensen 2011:174.

tid. Til sammenligning kan nævnes at oblik form ved pronomen + relativsætning der fungerer som subjekt (*dem der var her i går, er kommet igen*), først kendes fra slutningen af 1800-tallet, og det samme gælder oblik form i paratagmer der fungerer som subjekt (*Peter og mig gik i biografen*). I modsætning til ændringer som disse i brugen af kasusformerne i dansk er fænomenet *de* + relativsætning der fungerer som styrelse, altså gammelt. Dette kan bevirke at det i hvert fald af forskerne opleves som meget udbredt; måske især af dem der er uddannet i de tider da sproghistoriske studier udgjorde en grundstamme i danskfaget.

Forslag til forklaring

Vi når nu til den anden hoveddel af artiklen, nemlig en redegørelse for hvordan man i eksisterende litteratur har analyseret konstruktionen. Analyserne samler sig om tre typer forklaring. Vi gennemgår disse punktvis nedenfor med den hensigt at påpege at de bør danne afsæt for yderligere diskussion og undersøgelse.

Hyperkorrektion

I en artikel om kasusdistributionen i dansk fra 1972 gør Erik Hansen sig til talsmand for det synspunkt at der er tale om såkaldt hyperkorrektion, altså at sprogbrugerne af frygt for at komme til at gøre noget forkert, netop kommer til at gøre noget forkert. Analysen er indlejret i en mere omfattende analyse af brugen af nominativ og oblik form i dansk som bygger på en antagelse om at sprogbrugerne orienterer sig i forhold til ikke én men to regler ved distributionen af de to former. Den ene af disse er den traditionelle regel, den man kan læse i utallige grammatikker og sprogbrugshåndbøger, nemlig at nominativ bruges ved subjekt mens oblik form bruges ved alle andre funktioner. Den anden (som af Hansen kaldes ”lavprestigereglen”) er baseret på om et givet pronomen har en funktion hvor det er enten obligatorisk trykstærkt eller har mulighed for at være tryksvagt. Hvis det er obligatorisk trykstærkt, bruges oblik form, hvis det kan være tryksvagt, kan det være enten nominativ eller oblik form.

De to regler resulterer blandt andet i at man kan finde såvel nominativ (den traditionelle regel) som oblik form (trykreglen/lavprestigereglen) brugt i pronomener der indgår i paratagmer der fungerer som subjekt.

I (9) vises et eksempel på brugen af den traditionelle regel; i (10) vises et eksempel på brugen af trykreglen:

- (9) Min søster og jeg bor langt fra hinanden
- (10) Min søster og mig bor langt fra hinanden

Som nævnt er brugen af oblik form som i (10) sproghistorisk set en forholdsvis ny foreteelse, med sikkerhed belagt fra begyndelsen af 1900-tallet og med rødder tilbage til slutningen af 1800-tallet (Pedersen 2017, Jensen 2018). Med hensyn til udbredelse og sociolingvistisk valør har brugen undergået forandringer op gennem 1900-tallet, hvor den har skiftet karakter fra overvejende at være associeret med lavstatus til efterhånden at blive brugt af sprogbrugere i alle sociale lag. For nogle sprogbrugere er brugen med oblik form den eneste naturlige mulighed. Ræsonnementet i hyperkorrektionsforklaringen er nu at nogle sprogbrugere har fået den opfattelse at oblik form er grim og ukorrekt i bestemte kontekster, også i tilfælde hvor oblik form er i overensstemmelse med den traditionelle norm, fx i paratagmer der ikke fungerer som subjekt, og i konstruktioner af den type der emnet for denne artikel – ergo ... *fra min søster og jeg* og *til alle de der* ...

Artikelfunktion

En alternativ forklaring på brugen af *de* snarere end *dem* i eksempler som dronningens er at *de* i eksemplerne slet ikke er et pronomen, men derimod en bestemt artikel (Brink & Lund 1975:664, Heltoft 1991:131-135, 1992:87-91, Hansen & Heltoft 2011:443). Analysen tager udgangspunkt i at det kun (som også vist i tabel 2 ovenfor) er ved 3. person pluralis man kan finde noget der tilsyneladende stemmer overens med nominativ. Den udtryksstørrelse der bruges i ’nominativ’ foran relativsætninger er dermed formmæssigt den samme som man i forvejen ser i nominalsyntagmer med foranstillet bestemt artikel. Eksemplerne (11)-(14) er fra Hansen & Heltoft (2011: 443):

- (11) med de unge
- (12) for de færdige produkter
- (13) giv mig lige de dér!
- (14) Jeg foretrækker de der siger deres mening

I moderne dansk bøjes artikler ikke i kasus, og dermed falder spørgsmålet om kasusformer bort.

Subjeksrelativ

En tredje forklaring lægger til grund at der er tale om pronomener i de pågældende konstruktioner, men at kasusformen kan være reguleret af den funktion fællesleddet ville have i relativsætningen (Mikkelsen 1911:242; Hansen 1965:108). Hvis fællesleddet er subjekt for verbalet i relativsætningen, kan det stå i nominativ. I (1) ovenfor er *de* således subjekt for *gør* i relativsætningen, jf. (15):

- (15) [...] de der gør en indsats i produktionen
[...] de gør en indsats i produktionen

Ideen er blevet afprøvet empirisk for gammeldansks vedkommende (Diderichsen 1941:140) og for moderne dansks vedkommende (Jørgensen 2000:183-188), dog med den konklusion at det ikke kan afgøres; se nærmere nedenfor.

Opsummerende om forklaringsforsøg

De tre forklaringsforslag har muligvis hver især noget for sig. Vi er dog mest tilbøjelige til at anse de to sidste som værd at forfølge. Som forklaringsmodel er hyperkorrektion forholdsvis problematisk i sig selv (se uddybning i Jensen 2018), og i det aktuelle tilfælde er det svært at forstå hvorfor sprogbrugerne kun skulle være hyperkorrekte i 3. person pluralis. 'Forklaringen' rejser dog det spørgsmål om ikke man bør undersøge sprogbrug (med henblik på kasusvalg) i andre typer situationer og genrer end henholdsvis journalistisk skriftsprog og konversation i interview. Man kunne forestille sig at brugen af *de* er særligt gældende i en situation hvor den talende eller skrivende er under et formelt eller officielt pres, fx netop i form af taler, som dronningens nytårstale. Vi kan kun hilse fremtidige undersøgelser af denne type tale- og skriftsprog velkommen.

Hvad de andre to forklaringsforslag angår, er der mere at komme efter, og vi må overveje hvad der taler for det ene og det andet. Hvor det ved "hyperkorrektionsforklaringen" taler imod hypotesen at det kun er

ved 3. person pluralis man kan se en alternation mellem to former, taler denne kendsgerning faktisk for artikelforklaringen. Hvis der var tale om en vekslen mellem to ægte kasusformer, nominativ (*de*) og oblik form (*dem*), skulle man vente at denne vekslen slog igennem ved alle⁵ de kasusbøjede pronomener. Men man finder ikke en vekslen ved samtlige disse pronomener, fx *han* og *ham*, i denne type konstruktion (jf. **Lad os skrive til han der har skrevet artiklen*). Hvad angår det tredje forklaringsforsøg, er det som nævnt blevet forsøgt efterprøvet i to omgange. I sin undersøgelse af fænomenet i gammeldansk konkluderer Diderichsen (1941:140-141) at der er for få eksempler til at man kan afgøre om det er forhold i oversætningen eller i relativsætningen der afgør valget af kasusform. Han afviser altså ikke at der kan ligge en systematik bag alternationen, men afholder sig blot fra at tage stilling. I sin undersøgelse af distributionen af kasusformer ved pronomener ledsaget af relativsætning i Korpus DK87-90⁶ kommer Jørgensen (2000:183-188) frem til at man finder eksempler på begge dele, altså nominativ såvel som oblik form ved subjekt og nominativ såvel som oblik form udenfor subjekt. Han konkluderer følgelig at man ikke kan påvise et system. Det er dog værd at genoverveje om der alligevel skulle være noget systematisk der motiverer alternationen. Hvis vi i stedet (som Hansen & Heltoft 2011:438 ff.) antager at sprogbrugerne navigerer i forhold til 2 forskellige systemer (et gammelt og et nyt), vil det ikke være mærkeligt at man nogle gange vil finde *de* og andre gange vil finde *dem* i den pågældende type konstruktion.

I vores materiale forekommer *de* snarere end *dem* nemlig stort set kun i forbindelse med relativsætninger der har eller kan have subjektvikaren *der* på subjektpladsen, dvs. relativsætninger hvor fællesleddet er subjekt (hvis altså subjektpladsen er udfyldt), fx *Halvdelen af de, der har svaret/Halvdelen af de, som (der) har svaret*. Vi har kun fundet ét (tilsyneladende) eksempel (ud af i alt 136 med *de*, jf. tabel 2) som ikke er af denne type, nemlig skriftsprogseksemplet:

⁵ Måske bortset fra 1. og 2. person singularis, hvor det svært at forestille sig restriktive relativsætninger, og ved pronomener efterfulgt af parentetiske relativsætninger vil man ikke forvente oblik form, jf. fx Hansen & Heltoft 2011:439; Schack 2016:223.

⁶ En forløber for KorpusDK.

- (16) Kunderne i OneLounge kan vælge enten en flex-ordning, hvor de betaler for de, som de bruger. Eller købe pakker med indbyggede rabatter fra 15.000 til 250.000 kroner, som de så selv kan disponere over.

Vi er dog tilbøjelige til at tro at formen *de* i eksempel 16 er en skrivefejl for *det*, for vi kan ikke finde en plausibel forløber til 3. person flertal (*de/dem*), heller ikke i den fulde kontekst. Singularisformen *det* giver derimod god mening: ... *hvor de betaler for det, som de bruger*, svarende til en konstruktion med almen relativsætning: ... *hvor de betaler for, hvad de bruger*.⁷

Noget kunne altså tyde på at der kan være et system, og at valget mellem *de* og *dem* her faktisk kan være et ægte kasusvalg. Men før vi tør udtale os håndfast om dette, skal det undersøges om den minimale/manglende forekomst af nominativ i konstruktioner hvor fællesleddet ikke er subjekt, kan skyldes at konstruktioner af denne type, er meget sjældnere end konstruktioner hvor fællesleddet er subjekt.

Perspektivering

Tilskyndet af en debat om grammatik og sprogrigtighed i de første dage af 2017 har vi set nærmere på alternationen mellem *de* og *dem* i konstruktionen PRÆPOSITION + *de/dem* + RELATIVSÆTNING. Vi har i første omgang været interesseret i distributionen af *de/dem* i konstruktionen, og især i hvor udbredt formen *de* er. Vi har undersøgt de distributionelle forhold i to korpusser, og resultaterne viser at fænomenet ikke er særlig udbredt i disse. Vi har derudover set på de eksisterende forklaringsforsøg man kan finde i dansk forskning, og foretaget en første vurdering af i hvilken udstrækning disse forekommer rimelige. Arbejdet rejser dog en række yderligere spørgsmål, hvoraf vi allerede har antydning af nogle undervejs i artiklen. I dette afsluttende afsnit ser vi på dem igen, et for et.

For det første er der et meget vigtigt spørgsmål der drejer sig om datagrundlaget. Vi har gjort os umage for at se på både tale og skrift, men

⁷ Vi har dog ladet tvivlen komme den mistænkte til gode og har derfor medtaget eksempel 16 i vores beregning af andelen af nominativ kasus i forhold til oblik kasus.

tale er jo ikke bare tale, og skrift ikke bare skrift, men udtryksmåder der i begge tilfælde kan udfolde sig i mange genrer (se også Jensen 2014). Begge korpusser (det med tale og det med skrift) er karakteristiske ved at de hver især repræsenterer et begrænset antal genrer, nemlig henholdsvis det sociolingvistiske interview for talesprogs-korpusset og de genrer man vil finde i aviser, for skriftsprogs-korpusset. Det vil være interessant at undersøge andre typer tale og andre typer skrift. Måske vil sådanne undersøgelser føre til andre resultater end dem vi er nået frem til.

Et andet spørgsmål drejer sig om det sproghistoriske og det eventuelt kausale. Det antydes både i den sprogrigtighedsdebat der refereres i artiklens begyndelse, og i dele af litteraturen at der kan være tale om et fænomen der griber om sig. Man kan blandt andet få det indtryk – især af læserbrevsindlæg – at *de* i konstruktionen er noget ganske nymodens. Det har vi i denne artikel påvist ikke er tilfældet; tværtimod er fænomenet væsentlig ældre end visse af de andre konstruktioner der kan blive genstand for sprogrigtighedsdiskussioner (som oblik form i paratagmer der fungerer som subjekt, jf. eksempel (10), og oblik form ved sammenligninger med subjekt af typen *han er større end mig*). Det står ikke direkte i litteraturen at der er en kausal forbindelse mellem oblik form i de to typer der nævnes i parentes, og oblik form i den konstruktion vi undersøger i denne artikel, men det fremgår af nogle af de overvejelser der fremlægges i litteraturen, at der alligevel ville kunne være en afsmitning fra alternationen mellem nominativ og oblik form i for eksempel paratagmer og *til de der*-konstruktionen; se for eksempel Hansen (1972:109-110), hvor ”lavprestigereglen”, dvs. den regel der favoriserer oblik form i fx paratagmer, bruges til at motivere hvorfor man kan finde *de* i *til de der*-konstruktionen. Af sproghistoriske grunde kan der dog ikke være en bevægelse den vej; *de* i ’vores’ konstruktionstype rækker tilbage til 1300-tallet, mens oblik form i paratagmer kun kan spores tilbage til 1800-tallet. Som kausal forklaring duer dette altså ikke. Det er dog ikke umuligt at hvor der er mulighed for alternation, vil nogle sprogbrugere vælge *de* og ikke *dem* af de grunde Hansen nævner. Der er altså et interessant kompleks der involverer det kausale, men på ret forskellig vis: Dels i det lange diakrone perspektiv, hvor én type konstruktion fører til endnu en, dels

i et mere nutidigt perspektiv, hvor sprogbrugeren her og nu orienterer sig efter andre mønstre i samtiden.

Et tredje spørgsmål drejer sig også om det sproghistoriske. Det kan påvises at konstruktionen er kendt langt tilbage i tiden, faktisk helt tilbage til dengang hvor ikke kun 7 pronomener, men samtlige nominale ord (substantiver, adjektiver, pronomener og talordene 1-4) blev bøjet i kasus (Jensen 2011). Artikelforklaringen refererer ovenfor lægger blandt andet til grund at artikler (i modsætning til personlige pronomener) ikke kasusbøjes i moderne dansk. Men det forklarer ikke nødvendigvis hvorfor konstruktionen så forekommer allerede i 1300-tallet. I Jensen 2011 bruges eksempler som det citeret i (8) som belæg for at syntagmeopfattelsen er under forandring i gammeldansk – i retning af noget mere moderne hvor artikler netop ikke bøjes. Man vil dog kunne indvende at det er en lidt baglæns argumentation; det følger ikke automatisk af artikelanalysen at artikler er ubøjelige, i hvert fald er der ikke en universel tendens i den retning. Det behøver man ikke gå længere end til (ældre og moderne) tysk for at se.

Et fjerde spørgsmål handler netop om det komparative. Hvordan forholder det sig så i tysk, og i svensk og norsk? Kan forholdene i disse sprog føre analysen i frugtbar retning?

Vores undersøgelse giver altså anledning til en række yderligere spørgsmål. I denne artikel holder vi os til at skitsere problemområdet.

Litteratur

- Brink, Lars & Jørn Lund (1975) *Dansk rigsmål, lydudviklingen siden 1840 med særligt henblik på sociolekterne i København*. København: Gyldendal.
- Diderichsen, Paul (1941) *Sætningsbygningen i Skaanske Lov*. København: Universitets-Jubilæets danske Samfund.
- Gregersen, Frans, Marie Maegaard & Nicolai Pharao (2015) The LANCHART Corpus. Jacques Durand, Ulrike Gut & Gjert Kristoffersen (red.) *The Oxford handbook of corpus phonology*. Oxford: Oxford University Press.
- Hansen, Aage (1965) *Vort vanskelige sprog*. København: Grafisk forlag.

- Hansen, Erik (1972/2001) Dr. Jekyll og Mr. Hyde i Dansk Grammatik. En filologisk skitse. Papir I, bunke 4:1-13. Henrik Galberg Jacobsen & Henrik Jørgensen (red.) *Glæden ved grammatik. Udvalgte artikler og afhandlinger*. København: Hans Reitzels Forlag
- Hansen, Erik (1993) *Rigtigt Dansk*. København: Hans Reitzels Forlag:57-62.
- Hansen, Erik & Lars Heltoft (2011) *Grammatik over det danske sprog*. København: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab.
- Heltoft, Lars (1991) Talesprogets tale. Mette Kunøe & Erik Vive Larsen (red.). 3. *Møde om Udforskningen af Dansk Sprog*. Århus: Aarhus Universitet:171-179.
- Heltoft, Lars (1992) Topologiens plads i en sprogteori. Frans Gregersen (red.) *Lingvistisk festival (= Sprogvidenskabelige Arbejdsrapporter fra Københavns Universitet 2)*. København: Institut for Almen og Anvendt Sprogvidenskab, Københavns Universitet:126-143.
- Jacobsen, Henrik Galberg & Peter Stray Jørgensen (2013) *Håndbog i Nudansk* (6. udg., 1. opl.) København: Politikens Forlag.
- Jensen, Eva Skaftø (2011) *Nominativ i gammelskånsk – afvikling og udviklinger*. København: Universitets-Jubilæets danske Samfund & Syddansk Universitetsforlag.
- Jensen, Eva Skaftø (2014) Tale er tale, skrift er skrift. Om skriftsproget i de nye medier. *NyS* 46:11-38.
- Jensen, Eva Skaftø (2018) Norm, usus og korpus. Kasusvalg i paratagmer. Tanya K. Christensen m.fl. (red.) *Dansk til det 21. Århundrede – sprog og samfund*. København: U Press:171-182.
- Jørgensen, Henrik (2000) *Studien zur Morphologie und Syntax der festlandskandinavischen Personalpronomina – mit besonderer Berücksichtigung des Dänischen*. Århus: Aarhus University Press.
- Kirchmeier, Sabine (2017) *De der eller dem der. Nyt fra Sprognet* 2017/4:10-14.
- Mikkelsen, Kristian (1911) *Dansk ordføjningslære med sproghistoriske tillæg*. København: Lehmann & Stages Forlag.
- ODS = *Ordbog over det Danske Sprog*, 1918-1954. Ordnet.dk.
- Pedersen, Karen Margrethe (2017) Syntaktiske oplysninger i dialektordbøger og store nationale ordbøger. Jan-Ola Östman m.fl. (red.). *Ideologi, identitet, intervention: Nordisk dialektologi* 10. Helsinki: Nordica, University of Helsinki:43-57.
- Schack, Jørgen (2016) Appositionsforbindelser. Marie Herget Christensen m.fl. (red.). *Ny forskning i grammatik. Fællespublikation* 23. København: Dansk Sprognet:217-232.

- Therkelsen, Rita (2003a) Hvad laver de der *her*'ere og *der*'ere egentlig? Peter Widell & Mette Kunøe (red.) 9. *Møde om Udforskningen af Dansk Sprog*. Århus: Aarhus Universitet:273-284.
- Therkelsen, Rita (2003b) Talesprogets og skriftsprogets bestemthedsparadigmer. Carl Bache m.fl. (red.) *Ny forskning i grammatik. Fællespublikation 10* (= RASK Supplement 15). Odense: Syddansk Universitetsforlag:189-206.

Vi har ingen danskere her.

Om børn i ghettos kategoriseringer af sig selv og alting ud fra det sted de lever

Jann Scheuer
Københavns Universitet

Denne artikel er baseret på en præsentation på det 17. *møde om udforskningen af dansk sprog, MUDS 17* (11.-12. oktober 2018). Den handler om ghetto¹-skolebørns kategoriseringer af mennesker, uddannelsesinstitutioner, muligheder i livet og meget andet med ghettoen som udsigtspunkt.

Artiklen tager udgangspunkt i *membership categorization*, dvs. samtaledeltageres kategorisering af socialt betydningsbærende gestalter i deres beskrivelser af den virkelighed de lever i (Sacks 1992; Sacks 1964; Sacks 1966). Sacks' kendte og paradigmatisk eksempel på beskrivende anvendelse af kategorisering er *The baby cried. The mommy picked it up.*, som en korrekt beskrivelse af hvad det er der er foregået når beskriveren har set en kvinde løfte et vrælende lille barn op (1966). Sacks' påstand er at beskrivelsen hviler på et (potentielt uendeligt) antal kategoriseringer. Kvinden kategoriseres som mor, barnet som en baby (på engelsk typisk refererende til et familiemedlem dvs. som moderens baby) m.m. At der er tale om netop *picking up* og *crying*, følger af at det er "noget mødre gør" og "noget babyer gør" (Sacks 1966). Beskrivelsen forudsætter altså at beskriveren har et batteri af kategorier til rådighed og kender de sociale normer der er forbundet med dem. I forbindelse med den analyse er Sacks er blevet kritiseret for eklekticisme fordi beskrivelser hviler på a priori

---

¹ Ordet ghetto bruges i artiklen uden anførselstegn e.l. Det bruges i en almen betydning til forskel fra *indvandrere* med flere, som er gengivelser af elevernes tale.